

Ústavný vývoj, ústavná (dis)kontinuita a ústavné súdnictvo

**Koniec postkomunizmu
podzim 2021**

Doc. Marek Rybář MA, PhD.

Prijímanie ústav 1/2

Ústavné rámce majú dokázateľne vplyv na „prosperitu a kvalitu života“ (Persson a Tabellini)

Demokratické ústavy občas nanútené nedemokratickým spôsobom, ale neexistuje demokratický spôsob prijatia ústavy vedúci k nedemokratickej ústave

Škála od maximálnej exkluzívnosti (jeden/málo aktérov) až po inkluzívnosť

Prijímanie ústav 2/2

Nanútená
jednotlivcom zvnútra
štátu (Napoleónske
ústavy, Prusko, FRA
1958?!)

Nanútená zvonku
(Japonsko 1946)

Ústava v nanútených
limitoch
(procedurálne a
obsahové, SRN,
BUL?, ROM?)

Ústava ako zmluva
(Magna charta, POĽ
1989)

Prijatie dohodou elít
(konsociačné
praktiky)

Nepriamo volené
zhromaždenia
(Philadelphia, Bonn)

Priamo volené
zhromaždenia

Normatívne aspekty prijímania ústav

(Elster): stavanie na trvalých základoch

Špeciálne ustanovené zhromaždenia a nie bežné legislatívne zbory

Ratifikácia nielen zákonodarným zhromaždením, ale aj ďalším aktérom (referendum)

Vyjednávania ako zmes verejných a neverejných rokovaní

Minimálna úloha expertov, mimo centra politického diania, časový odstup účinnosti a pod.

CIEL: akceptácia pravidiel všetkými (veľkou väčšinou) politických aktérov

Ústava a konsolidácia demokracie

Akademické debaty viac skúmali potenciálny dopad ústavného **dizajnu** a menej vplyvy **procesu** ústavných zmien

Ackerman (1992): včasná dohoda na ústavnom rámci je kľúčová pre budúcnosť režimu

“Ústavný moment” – jedinečná šanca rýchlo po zmene režimu prijať úplne novú ústavu

Ústava a konsolidácia demokracie

Jasný rozchod s minulosťou (úplne nová ústava) je kľúčový, pretože:

Je potrebná na rekonštrukciu identity nového režimu (niekde dokonca aj štátu)

Nová ústava zaväzuje jej autorov (pol. elity) dbať o úspech tohto ich vlastného výtvoru

Existuje ale empirický vzťah v SVE medzi rýchlym prijatím novej ústavy a konsolidáciou demokracie?

Ústava a konsolidácia demokracie 1/2

- A. Stanger (2004):
- Rýchla ústavná diskontinuita: **CZE, EST, LAT, LIT, SVK, SLO, BUL, ROM**
- Bez (rýchlej) ústavnej diskontinuity:
- ARM, AZE, BLR, MOL, RUS, TURK, UZB, **ALB, MONG, HUN, POL**
- **Bez otázky štátnosti**
- **Konsolidované demokracie (2004)**

Prijímanie ústav v SVE 1/2

- Prijatie novej ústavy alebo modifikácia starej
- SLO, SVK, CHOR, ČR – nové štáty = nové ústavy
- MAĎ – rokovania pri okrúhlym stole – ústavné zmeny od 1989 – reforma, nie ruptúra, úplne nová ústava 2012
- POL' 1997 – úplne nová ústava, dovtedy tzv. malá ústava z roku 1989

Prijímanie ústav v SVE 2/2

Fikcia legálnej revolúcie – (seba)obmedzenie existujúcim ústavno-právnym rámcom s cieľom tento rámec následne demontovať

Lotyšsko (ústava z r. 1922 reštaurovaná v roku 1990, suspendovaná väčšina textu)

Litva (ústava z r. 1938 reštaurovaná na 1 hodinu, nahradená dočasnou ústavou v r. 1990, nová ústava v r. 1992, schválená referendum)

Akceptácia ústav a politický konflikt

- Mali okolnosti prijatia ústavy dopad na počet konfliktov o ústavné pravidlá?
- de Raadt (2009): vzťah medzi “otvorenosťou procesu” a “mierou ústavných konfliktov”
- otvorenosť prijímania ústavy:
- ústavodarné zhromaždenie vs. komunist. parlament
- referendum vs. parlamentné schválenie
- hlavné konflikty: právomoci prezidentov, exekutívno-legislatívne vzťahy, nezávislosť súdov
- žiadny vzťah medzi otvorenosťou a mierou konfliktov

Ústavy ako regulačné rámce

- Regulovať len vzťahy medzi najvýznamnejším štátnymi orgánmi alebo vymedzovať aj vzťah občanov a štátu (negatívne aj pozitívne)?
- SVE: rozsiahla garancia ľudských aj občianskych práv
- Stratégia zakotvenia prirodzených práv do jazyka ústavy (Listina zákl. práv a slobôd, sľub sudcu ÚS ČR)
- Zákaz trestu smrti

Slub sudcu ÚS ČR

*Slibuji na svou čest a svědomí, že budu **chránit neporušitelnost přirozených práv** člověka a práv občana, řídit se ústavními zákony a rozhodovat podle svého nejlepšího přesvědčení nezávisle a nestranně*

Ústavy ako regulačné rámce II

Ľudské práva: zákaz mučenia, pokusov na ľuďoch a deportácie (EST), zákaz cenzúry a nútených prác (SLO) atď.

Sociálne práva (tretia generácia) –
časté v ústavách SVE: slabá
vynútiteľnosť vs. normatívne ideály

Ochrana ústavnosti v SVE 1/2

Prebratie modelu vychádzajúceho z tradícií západnej kontinentálnej Európy:

Zriadený špeciálny orgán (ústavný súd)

Rozhodnutia *in abstracto* a sú konečné

Výnimky:
Estónsko (ústavná komora Najvyššieho súdu)

Ochrana ústavnosti v SVE 2/2

Okrem Ukrajiny vykonávanie aj konkrétnej ochrany ústavnosti

Rumunsko – abstraktná kontrola len pred vyhlásením zákona (do 2003)

Rumunsko – možnosť zmeniť rozhodnutie ústavného súdu kvalifikovanou väčšinou (do 2003)

Legitimita ústavného súdu 1/2

- Konflikt princípov parlamentnej demokracie a konštitucionalizmu
- vláda demokraticky zvolenej väčšiny, parlamentná suverenita

vs.

- nevolení sudcovia, existencia práv nadradených väčšinovému pravidlu
- Hlavný zdroj legitimacy ÚS – dve sporiace sa strany sa obrátia na nestranného aktéra aplikujúceho vopred známe pravidlá

Legitimita ústavného súdu 2/2

- Avšak súdy dotvárajú zákony a abstraktne preskúmavajú pravidlá nesúvisiace len s konfliktom dvoch strán, čo oslabuje ich postavenie nestranného arbitra
- Legitimizačné stratégie súdu
- ÚS – tretia komora parlamentu?

Miesto ÚS v ústavných textoch

Zákonodarcovia
neustanovili ÚS za
legislatívne telesá, ale
typicky ako *sui generis*
súdne orgány

LIT, CHOR, MAĎ, RUM
samostatné postavenie

ČR, POL, RUS: ústavné
súdy zaradené do kapitol
o súdnej moci

Žiadny súd nepresadzoval
doktrínu že je súčasťou
legislatívy, hoci *de facto*
tak fungujú

Konštituovanie ÚS

dôležitosť spôsobu menovania sudcov ÚS – vplyv na právny aj politický systém

SVE: rozmanitosť – od Poľska, kde rozhoduje jeden aktér až k deleniu menovania medzi dvoch a viac aktérov (BUL, UKR, LIT)

Kariéry bývalých sudcov sa tiež systémovo líšia – od obmedzení (POL) až k politickej angažovanosti (SLO)

Limity rozhodovania ÚS 1/2

- Technicky nie je možné vopred stanoviť normatívne hranice výkladu ústavnosti ÚS
- Je preto potrebné spoliehať sa na to, že ÚS neprekročí hranice, ktoré sú mu dané právnym systémom a podľa ktorých rozhoduje
- je možná len zmena ústavy, ktorou zákonodarca „opraví“ rozhodnutie, avšak len pre budúce konanie (zákaz retroaktivity)

Limity rozhodovania ÚS 2/2

- Jedinečnou črtou ÚS v SVE bol rozsah, v akom ÚS používali politické argumenty a okrem ústavnosti sa snažili definovať aj politický systém a výkon moci v štáte (Přibáň)
- Široké použitie morálnych a politických argumentov už v prvom rozhodnutí ÚS ČR: *legitimita* právneho štátu je daná tým, že je *demokratický*

Maďarský ústavný súd (1990-2012) 1/2

- Jedinečné postavenie medzi ÚS v SVE aj v širšom kontexte (silné právomoci na kontrolu legislatívy aj exekutívy)
- Odzrkadľuje neistotu oboch vyjednávacích strán okrúhleho stolu v roku 1989
- Konsenzuálna nominácia sudcov
- V čase vzniku nahrádzal ešte iné (neexistujúce) inštitúcie (administratívne súdy a ombudsmana)

Maďarský ústavný súd (1990-2012) 2/2

Možnosť konať bez podnetu, napr. v situácii tzv. ústavného opomenutia

Aktivizmus závisí od rozhodnutia samotného súdu (1990-1999 výrazný, ďalší súd menej aktívny)

Bokrosov balíček 1995: súd rozhodol, že zníženie výdajov na sociálne veci v rozpore s princípom právnej istoty a garantovanými sociálnymi právami

Maďarský ústavný súd (2012-) 1/2

Prijatie novej ústavy účinnej od 1.1. 2012:

Zvýšenie počtu sudcov z 11 na 15 (spolu s končiacimi sudcami nová vláda nominovala 7 sudcov)

Konsenzuálne pravidlá nominácie sudcov v parlamente boli zmenené (bez potreby dohody s ďalšími stranami)

Maďarský ústavný súd (2012-) 2/2

ÚS nemôže preskúmať ústavnosť zákonov s dopadom na štátny rozpočet, ak nie sú priamo porušené taxatívne vymenované práva

Sťaženie abstraktnej kontroly ústavnosti a jednotlivci musia najskôr využiť bežné súdy

Novela ústavy (2013): anulovanie všetkých rozhodnutí ÚS pred
1.1. 2012